

«Senil, forfengelig, sløvet narr»

bok

**Tore Stuberg:
HAMSUN, HITLER OG PRESSEN
Leseselskapet, Oslo 1995.**

Norsk presse ble betydelig mildere overfor Hamsun allerede i 1949. Men deler av norsk opinion er ennå like avisende.

Denne boken holder seg til overflaten: Hvordan reagerte norsk presse på tilfellet Hamsun i de første etterkrigsårene?

Forfatteren (en begavet filolog, som døde altfor ung i 1986) refererer og dykker sjelden ned i analyser. Like fullt er det en interessant bok, som samler stoff til det stadig aktuelle spørsmål om nordmenns traumatiske forhold til sin største nåtidsdikter.

Retten etter krigen var det et unisont pressekrav at Hamsun måtte få meget streng behandling, og det kom kritikk over at myndighetene opptrådte lenfelig. Landssvikeren Hamsun stod i fokus. Dikteren ble avskrevet. «Det nærmet seg hets», skriver Stuberg.

Johan Borgen (som selv var enormt Hamsun-påvirket i sine første litterære arbeider) ble en av de sterkeste stemmer i koret. Stuberg kunne også ha nevnt Sigrid Undset. Dagbladet (med Hamsun-biografen Einar Skavlan som sjef) var nådeløst, også i flere år fremover.

Men det ble snart et gjennomgangstema (unntatt i Dagbladet) at Hamsun åpenbart var senil, en forfengelig,

sløvet narr, osv. Det må ha inspirert «kretsen», med riksadvokat Arntzen som aktør, til løsningen: Hamsun skulle mentalundersøkes, så kunne både han og Norge bli spart for en pinlig straffesak mot en snart 90-årig verdensberømt dikter.

De fleste avisene sluttet opp om dette. Men da den ønskede konklusjonen kom («varig svekkede sjelsevner»), fikk pipen en annen lyd: At straffesaken ble henlagt, var utålelig.

Nye toner

En stor NTB-artikkel i 1946 bragte inn nye toner: Den gamle Hamsun var blitt misbrukt og «forført» av okkupantene. Her ble det også fortalt om hans dramatiske møte med Hitler, som Hamsun hadde terget til det store raseri med sitt fremstøt for å få ham til å kvitte seg med Terboven. (Men frem til i dag har norske aviser flere ganger gitt den samme historien i reprise, som om det var en stor nyhet.)

Dikterens 90-årsdag i 1949 ble et vendepunkt. Da bragte de fleste avisene store artikler med hyldest av den geniale dikter, og sterke beklagelser over hans svik i alderdommen. Men Dagbladet og Morgenbladet forholdt seg demonstrativt tause.

Samme høst kom «På gjengrodd stier» og ble årets boksensasjon. De fleste avisene var fulle av lovord: Et gripende menneskelig dokument. Hamsun var ennå på høyden i kunstnerisk grep og stilistisk mesterskap.

Nesten halvparten av anmeldelsene

var allikevel sterkt negative. «Skrevet i følelser som er sløvet og forvillet av alderdom, og med en igjengrodd hjærne», skriver Hans Lyrche i Handels- og Sjøfartstidende. «En mimrende gamlings høyst uviktige og utidige syt over bagateller», skriver Kjell Krogvig i Morgenposten. Og Nationens Niels Chr. Brøgger finner det uforståelig «at noen kan benekte at den er skrevet av en mann med svekkede sjelsevner».

Men det ble allikevel virkningen i den litterære opinion: Her lå det ugenndrivelige bevis for at Langfeldt-Ødegaards konklusjon om «varig svekkede sjelsevner» var tøv. Hamsun hadde vist større sjelsevner enn psykiaterne.

Stuerent igjen

I februar 1952 døde Hamsun. Nyheten kom i skyggen av OL, men ble fulgt av lange nekrologer der den geniale dikter blir hyldet. Hans svikt under krigen stenger ikke lenger for gleden ved å lese verkene, som har få eller ingen spor av den giftige ideologi han som olding gikk i tjeneste hos. Et år etter Hamsuns død ble dette syn autorisert av Francis Bull, gjennom en stor tale i Universitetets Aula. Det blir stuerent igjen å lese Hamsun.

Våren 1954 kom Hamsuns samlede verker på boksalg. De hadde støvet ned i Gyldendals lager gjennom mange år, men nå ble det et eventyrlig run på dem. Selv var jeg en av de heldige som greide å tilkjempe meg et eksemplar. Gyldendal tok signalet: Samme høst

SAMPILL:
Knut Hamsun
og hans pro-
sessfullmek-
tig, Sigrid
Stray, samar-
beidet godt da
det blåste som
verst rundt
ham.

Ap 2/15-95

kom «Samlede verker» i ny utgave og ble overstrømmende mottatt.

Men det var noen dissenterende stemmer. I 1952 offentliggjorde Aasmund Brynildsen sitt essay «Svermeren og hans demon» med streng ideologisk kritikk av Hamsuns diktning som kald og menneskefjendtlig. Det kom kraftige svar fra bl.a. Jens Bjørneboe og Arild Haaland. Og Gabriel Langfeldt gikk i forsvarskamp for sin psykiatriske erklæring: Den var den eneste mulige resept for å «rehabiliterer» Hamsun. Langfeldts viktigste opponent ble Sigurd Hoel. Det er neppe for mye sagt at Hoel vant kampen.

Der slutter Stubergs undersøkelse. Gammelt nytt? For noen, kanskje – men ingen har før sammenstilt dette stoffet systematisk. Det er nyttig at det er blitt gjort. Det sier lite om Ham-

sun, men desto mer om vårt problemfylte forhold til ham.

Et interessant trekk er at sørlandsavisene hele tiden var de mest forsonlige i omtalen av ham. Desto merkelige er det at nettopp Sørlandet i dag synes å ha blitt den siste bastion for uforsonlighet mot dikteren på Nørholm. Hvordan vil fremtidige litteraturforskere forklare det?

Fortsatt aversjoner

Boken torpederer myten om at det gikk så overraskende lang tid før norsk litterær opinion tok Hamsuns diktning til nåde igjen. Det tok tvert imot bemerkelsesverdig kort tid.

Men da må vi skjelne mellom «den litterært opplyste almenhet» og opini-

onen forøvrig. Boken kaster lys over et tema som den ikke tar opp: Avisenes rolle som «opinionsledere» er antagelig overdrivet.

De gjenstår det store spørsmål som faller utenfor denne bokens ramme: Hvorfor er det fortsatt så sterke aversjoner mot Hamsun i talefere deler av norsk opinion, enda det snart er 50 år siden vår «litterære almenhet» kvittet seg med problemet? Frankrike hadde sin Céline, USA sin Ezra Pound – men der har man forlenget avskrevet deres nazi-engasjement som et biografisk faktum uten nevneverdig betydning for synet på deres diktning. Hvorfor henger det så mye lenger i hos oss?

LARS ROAR LANGSLET

109139